

УДК 37.012.1

Тетяна ЦИМБАЛ

**ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ ПРАКТИКИ
СЬОГОДЕННЯ: СПРИЯННЯ
БУТТЄВИСНОМУ УКОРІНЕННЮ
ТА САМОТВОРЕННЮ ЛЮДИНИ**

Сучасні освітньо-виховні практики переосмислюються та кардинально змінюються, спрямовуючись від нормативістсько-репресивної педагогіки до демократично-плюралістичної. Модернізація вітчизняної освіти потребує створення цілісної педагогічної концепції, яка б сприяла буттєвісному вкоріненню людини в онтологічному та локальному вимірі (на вітчизняному ґрунті), на основі розмаїття соціокультурних практик і розвитку вміння самотворення.

Ключові слова: освіта, виховання, буттєвісне вкорінення, соціокультурні практики, самотворення.

На межі тисячоліть, на новому етапі становлення незалежної України ми стали учасниками та свідками глибокого переосмислення звичних поглядів на суспільство, людину, культуру та способи їх взаємодії. Переглядаються, зокрема, засадничі принципи та цілі освітянської діяльності, розв'язується проблема подолання протиріччя між нормативістсько-репресивною педагогікою, з одного боку, та абсолютизацією демократичного плюралізму та релятивізму — з іншого. Усвідомлюючи суперечливість наявних підходів, більшість сучасних вітчизняних дослідників філософських підвалин освіти (В. Андрущенко, Л. Горбунова, В. Кремень, М. Култаєва, М. Михальченко, І. Предборська та ін.) виходять з необхідності створення такої цілісно-плюралістичної концепції, яку можна було б назвати «антропологією, педагогікою та соціологією сприяння» (В. Табачковський). У межах останньої знаходиться й авторський підхід, особливості якого полягають у тому, що провідною метою освітянської діяльності визначено розвиток спроможності людини до самотворення. Саме такий підхід може забезпечити взаємодію виховання та набуття знань, а в результаті передбачає сформованість у кожного почуття «злагоди» та «дружби з самим собою» (П. Козловський), відчуття повновартості та буттєвісної спро-

можності, життя «в рідній культурі», здатності до творення національної культури і врешті-решт — укорінення на вітчизняному ґрунті.

Найглибші основи будь-якої культури, на наш погляд, закладаються у процесі виховання. Національні виховні традиції українців забезпечують формування людини освіченої, що прагне до поглиблення та розширення знань, що живе відповідно до етнонаціонального способу буття, має широкий світогляд, знайома з унікальними культурами інших народів, особливості яких сприймаються нею толерантно, і тому створюються передумови розв'язання проблем, що існують у сфері міжкультурної комунікації.

На жаль, сучасна молода людина намагається реалізувати свою «програму успішності», орієнтуючись на приклади екранних героїв, і не прагне до стійких локальних спільнот, до глибокого пізнання національної культури. Навпаки, «покоління глобалізації» хоче досягти надзвичайної мобільності, мультикультурності, а погляди спрямовує за кордони рідної країни, культуру якої глибоко так і не пізнало. Проте, не вкоренившись локально, на рідному ґрунті, у рідній місцевості, людина втрачає буттєвісне коріння в широкому онтологічному розумінні і має прагнення до знекорінення інших.

Існує й протилежна до мультикультурної тенденція, згідно з якою зусилля педагогів необхідно спрямовувати виключно на розвиток національної культури, що дозволить зберегти її унікальність, своєрідність, забезпечить певну замкненість і тим самим захистить від руйнівних зовнішніх впливів. Проте така думка є на сьогодні утопічною, адже ізольований розвиток національних культур у сучасному світі неможливий.

Компромісне розв'язання даної ситуації полягає у створенні міжкультурної комунікації, діалогу, що дозволить, з одного боку, уникнути конфліктів і непорозумінь, а з іншого — зберегти унікальність етнонаціональних культур. Умовою міжкультурного діалогу є достеменне знання рідної культури та обізнаність щодо особливостей інших етнонаціональних культур. У свою чергу найефективнішим засобом формування таких знань є виховання «в-традиції» з широким використанням методики екскурсійно-краєзнавчої діяльності.

Зауважимо, що сучасна українська педагогіка та філософія освіти, на наш погляд, не приділяє достатньої уваги розробці даного методу виховання та осягнення культури, проте найважливіші смисли та підвалини культури зосереджені саме у вихованні, а умовою його ефективності виступає діяльнісна активність людини.

У радянські часи проблема патріотичного виховання всебічно вивчалася, у педагогічну практику впроваджувалися різноманітні засоби виховання любові до батьківщини: від бесід до активної практичної діяльності дитячих організацій (наприклад, піонерської). Звичайно, ця діяльність була вкрай заідеологізованою. Проте маємо й позитивний досвід запровадження методів

патріотичного виховання в педагогічну практику. Особливо необхідно відзначити праці радянських педагогів В. Сухомлинського, Ю. Бабанського, А. Макаренка. Крім того, теоретичне підґрунтя досліджуваної теми створено психологами та педагогами Л. Виготським, С. Рубінштейном, Д. Ельконіним, К. Ушинським та ін. Проблему краєзнавства у процесі екскурсійно-туристичної діяльності вивчали педагоги-методисти І. Гревс, В. Райков, В. Розепін, Г. Щукіна, А. Шипко. Важливу роль в осягненні досліджуваної проблематики відіграли праці українського філософа та педагога В. Босенка.

Філософською основою нашого дослідження є спадок французької мислительки С. Вейль, розглянутий вище. Нагадаємо, що людина, на думку С. Вейль, укорінюється «через реальну, активну, природну участь в існуванні спільноти, яка зберігає живими деякі скарби минулого й деякі передчуття майбутнього. Ця участь природна, тобто вона зумовлена автоматично місцем народження, професією, оточенням. Кожна людина потребує багато коренів. Вона потребує того, щоб сприймати майже всю сукупність морального, інтелектуального, духовного життя через посередництво тих кіл, у які вона природно входить» [1, 36].

Дійсно, як показує суспільна практика, особистість складається з різноманітних ідентичностей та ролей — родинної, територіальної, релігійної, етнічної та ін. І вплив цих кіл, за С. Вейль, життєво важливий не як зовнішній внесок, а як «стимул», що робить життя людини наповненим, інтенсивним. Виходячи з цього, окреслюється перший спосіб укорінення — це освіта та самоосвіта, яка пробуджує «рушійні сили» людини, адже «ніяка дія не відбувається за відсутності рушійних сил, спроможних постачати їй необхідну енергію» [1, 150]. Головним змістом освіти повинно стати вивчення історії та життєвого досвіду рідного народу, що забезпечує найбільш суттєву для кожної особистості етнічну або культурну ідентифікацію, тим самим відкриваючи шлях до самопізнання та уможливлуючи укорінення людини в світ національної культури. Повернувшись до національного минулого, людина відкриває для себе свою справжню природу, духовність, автентичний досвід буття та, можливо, подальшу долю.

Національні традиції, обряди, звичаї, предмети матеріальної культури, а також історичні події, героїв та цінності етнічної культури потрібно вивчати не відсторонено, а включаючи безпосередньо в життєдіяльність особистості. Тільки так історія зможе передати прийдешнім поколінням не тільки добродійність предків, а також їх власні права та обов'язки.

У процесі навчання і виховання людина повинна актуалізувати й «привласнити» історію культури, перевівши її з безособової форми в особистісну, у форму суб'єктивного духу, в індивідуальне життя в культурі. Кожний наступний крок у самореалізації особистості, в її самотворенні засобом освіти означає сходження по щаблях «прогресу», вбирання у свою сві-

домість і внутрішній духовний світ всього позитивного, що було досягнуто людством на попередніх етапах розвитку, «перемотування» його у «свій розум та у своє вміння» (В. Біблер). Сприйняття й осмислення в процесі навчання і виховання цінностей культури сприяє розумінню механізмів творення та відродження культури, відновленню істинних смислів та ідеалів людського співжиття, а значить, і відверненню людини від псевдоціннісного буття.

За умов динамізації культури, швидкоплинності соціальних змін процес формування особистісної ідентифікації людини є проблематичним і може завершитися світоглядною фрустрацією. Необмежене зростання можливостей вибору (як ідеал епохи модерну) в постмодерні стає негативним, перетворюючи «індивіда на людину з антенами (з огляду на множинність можливостей та велику кількість цінностей, які йому пропонує сучасне суспільство) на відміну від людини з корінням...» [5, 14]. За таких обставин людина почувається розгубленою, невизначеною, адже диференціація людського «Я» уможлиблюється лише зростанням моральної культури особистості. Саме тому, головним завданням, провідною метою освіти повинно бути (окрім отримання певної кількості знань) створення можливостей практичного функціонування культури в реальних способах самовибудовування, самотворення особистості засобами «турботи про себе». Запропонований погляд на людське буття як безупинне творення себе, творення «культури себе» передбачає не насильство над собою, а злагоду з собою, зі своєю внутрішньою сутністю.

Однією з найважливіших передумов укорінення людини на рідному ґрунті С. Вейль вважає саме подорожі. Причому подорожування є обов'язковим як для майбутніх робітників, так і для селян та інтелігенції. В підлітковому, юнацькому віці «життя має бути дуже різноманітним: подорожі на кшталт «Тур де Франс», відвідування й робота, ... перебування в робітничих коледжах, яке залежно від смаків та здібностей могло б багаторазово повторюватись і тривати протягом різних проміжків часу — від кількох тижнів до двох років... Коли ж молодий робітник, наповнений та насичений різноманітністю, вирішить осісти, — це означає, що він є вже досить зрілим для укорінення» [1, 65]. Така сама система подорожей пропонується С. Вейль і для сільської молоді, що в процесі пізнання світу, в процесі подорожей розширила б свій світогляд, здобула нові знання та використала б їх у подальшому в практичній діяльності на батьківщині. Звичайно, така пропозиція має дещо утопічний характер, адже виникає питання фінансування подорожей, тимчасового працевлаштування в іншій країні або місцевості. Однак ми можемо взяти з педагогічної концепції С. Вейль найважливіше — позитивну оцінку такого методу виховання як екскурсії та туризм, що врешті-решт сприяють вихованню патріотизму та пробуд-

жують бажання повернутися на рідний ґрунт, до «малої» батьківщини. Таким чином, подорожі збагачують внутрішній світ людини та пробуджують справжню любов до батьківщини, бажання зробити її краще, принести їй користь, а не відчуття почуття описане О. Мандельштамом: «Но люблю мою бедную землю, оттого, что иной не видал».

Подорожування має найбільший вплив на дитину, особу юнацького віку, коли вона ще здатна дивуватися, бути відкритою до світу. «Хто зумів у юнацькі роки гарно подорожувати, той входить в життя з незамінним запасом таких знань, розумових навичок та душевних сил, яких він не зміг би почерпнути ні з якого іншого джерела: роки навчання (Lehrjahre) повинні бути насправді і у власному сенсі роками подорожувань (Wanderjahre)» [3, 30]. У цьому контексті варто згадати практику середньовічних ремісників, помічники яких повинні були мандрувати з одного місця до іншого, з однієї країни в іншу з метою набуття нових додаткових навичок і тим самим виконати останню вимогу отримання звання самостійного ремісника.

Сьогодні, коли відбуваються докорінні соціальні та економічні перетворення в нашому суспільстві, потреба у вихованні патріотизму загострилася. З'явилася необхідність формування так званої «зони стабільного патріотизму», що є обов'язковою складовою особистості, здатної до сприйняття вищих цінностей буття, особистості, що любить батьківщину, усвідомлює повинність перед нею та відповідальність за її долю. Патріотизм — одне з найглибших почуттів людини, що вмщує відданість та любов до своєї вітчизни, до свого народу, до рідного міста, сім'ї тощо. З одного боку, патріотизм є високим духовним досягненням особистості, з іншого — умовою стабільності та життєздатності суспільства. Патріотизм не є вродженим, природним почуттям. Це соціальна якість, що цілеспрямовано формується в процесі засвоєння цінностей та норм певної культури. За умови складності, нестабільності суспільної ситуації в сучасній Україні необхідним є посилення уваги до патріотичного виховання загалом та до екскурсійно-краєзнавчої діяльності зокрема. Знання історії та сьогодення рідної місцевості є умовою участі в її збереженні та творенні, а також першим кроком до пізнання країни.

Таким чином, головне завдання сучасних педагогів полягає у вихованні дітей «в-традиції», а саме: відповідно до національної мови, релігії, традицій етносу і, водночас, у гармонії з культурами інших спільнот. Обов'язковим у даному контексті є і патріотичне виховання у традиціях топосу, в традиціях певної місцевості, де проживає дитина, з використанням конкретних локальних прикладів. Формування патріотизму має відносну завершеність на певних етапах. З віком цей процес змінюється в напрямку до все більшої самостійності людини, коли відіграють роль уже сформовані якості та настанови, ціннісні орієнтації та особистісні риси.

Виховання патріотизму повинне здійснюватися, перш за все, у процесі пізнання «малої батьківщини», що і є основною метою екскурсійно-краєзнавчої діяльності. Краєзнавство допомагає зберегти автентичну соціальну пам'ять, визначити способи створення нового та спрямувати погляд у майбутнє свого міста, села. Крім того, краєзнавча діяльність запобігає механічному розповсюдженню на всіх територіях та у всіх спільнотах загальних уявлень про майбутнє та способи його побудови. Сьогодні в туристично-краєзнавчій діяльності більш широко використовуються науково-дослідницькі методи, звужується та конкретизується об'єкт дослідження, розширюються можливості задіяння учнів у пошуково-експедиційній роботі.

Збереження та відтворення національної та регіональної культури залежить і від самих людей, що в сімейних переказах, традиціях передають своїм нащадкам духовний спадок. Крім того, між людиною та її місцем проживання, безперечно, існує певний зв'язок, за який відповідає відомий ще давнім римлянам «genius loci» — геній місця, дух місцевості. Він пов'язує емоційне, інтелектуальне, духовне життя людини з матеріальним середовищем — конкретним місцем проживання. Більшість письменників, інтелектуалів минулого й сучасного знаходять натхнення саме в локальному просторі місця свого народження. «Я добре знав наше рідне місто, його пташині двори й ліси, фруктові садочки й майстерні, його ремісників, — пише Г. Гессе, — знав дерева, птахів, метеликів. Я міг співати пісні, свистіти, і робити ще багато іншого, що було цінним у моєму житті... Якщо я тепер знову посиджу чверть години на парапеті молу, з якого я хлопчиком тисячу разів закидав волосінь, то я відчую глибоко та з надзвичайним хвилюванням, наскільки прекрасним та чудовим було для мене це переживання — мати батьківщину! Коли на маленькому шматку землі знаєш усі будинки і всіх людей за їх вікнами! Коли ти зв'язаний з певним місцем на цій землі, як зв'язане дерево зі своїм камінням» [Цит. за: 8, 69].

В екскурсійному методі виховання реалізується принцип системного, діяльнісного осягнення світу. Цей метод має цілісний характер, адже ґрунтується на фізичному, тілесному, зоровому, руховому та душевно-моральному сприйнятті-переживанні. Така думка неодноразово висловлювалась науковцями, знавцями екскурсійного мистецтва: «Екскурсія неодмінно координує процес пізнання тими м'язовими відчуттями, які супроводжують процес обходу, досягнення об'єкту: екскурсія є одним з видів моторного засвоєння знань» [2, 37]. Синтетичність екскурсійного методу дозволяє виховувати в дитини почуття захопленості рідним краєм, любові до нього, дозволяє розсунути часовий простір, актуалізувати минуле, подолати просторово-територіальні, державно-національні кордони, адже на одній території в різні часи існували різні держави, різні народи, культури. По-

дорож, таким чином, допомагає ствердженню загальнолюдського над вузьким індивідуальним.

Експерсії, в яких бере участь школяр, створюють передумови для захоплення краєзнавчою діяльністю і в подальшому житті. У процесі всебічного пізнання «малої батьківщини» виховується почуття патріотизму — одне з найглибших людських почуттів. Вивчення рідного краю породжує почуття патріотизму спочатку до певної місцевості як частини великого світу, а потім — до батьківщини загалом. Любов до рідного міста не відокремлює людину від світу, а навпаки, об'єднує з ним. Так, Г. Гессе згадує про рідне містечко: «Світ цей був багатим та різноманітним, проте він був упорядкованим, він був точно відцентрованим, і він належав нам, як належали нам повітря та сонячне світло, дощ та вітер... Це був світ певного ... складу, проте не замкнений, а такий, що сполучається з усім світом, і це був єдиний, цілісний, здоровий світ...» [8, 82].

Таким чином, у процесі патріотичного виховання шляхом експерсійно-краєзнавчої діяльності в дитини формується усвідомлення того, що «моє місто», «мій край», моя «маленька» батьківщина є невід'ємною частиною «великої» батьківщини, частиною світу.

Експерсійно-краєзнавча діяльність є дієвим засобом виховання гармонійної особистості, адаптації дитини до навколишнього середовища, збереження соціальної пам'яті, позаяк «з усіх потреб людської душі нема більш життєвої, ніж минуле» [1, 43]. Поступово розширюючи горизонти експерсійної діяльності, педагоги повинні ввести учнів у широкі кола навколишнього світу, прищепити їм навички самостійної краєзнавчо-дослідницької діяльності. Саме на основі спіралеподібного включення дитини в процес осягнення навколишнього світу від «рідного гніздечка» до всієї країни і світу можна виховати людину толерантну й патріотичну одночасно, людину, яка здатна до самоактуалізації і самоздійснення на рідному ґрунті.

Підкреслимо, що експерсійно-краєзнавча діяльність, на нашу думку, повинна відповідати таким вимогам: спиратися на основні виховні завдання; бути адекватною особистісним цілям, мотивам, потребам; мати творчий, діяльнісний, практичний, комплексний характер; враховувати вікові особливості; проводитися систематично. Патріотичне виховання засобами експерсійно-краєзнавчої діяльності повинно ніби по сходинках вводити дитину в навколишнє середовище: від рідного містечка до околиць вітчизни, до ближніх та далеких країн, тобто повинно мати спіралеподібну форму та поглиблюватися від спостережень до вивчення, дослідження, від епізодичних заходів до систематичної роботи. У процесі такої діяльності кожна дитина може виступати в ролі виконавця, ініціатора, дослідника тощо. Тим самим кожен зможе засвоїти життєво важливі знання, навич-

ки, вміння, що формують цінні особистісні риси. Попереду на життєвому шляху особу чекають знахідки та втрати, слава й кризи, які відбудуться, можливо, далеко за межами рідного маленького світу. Проте саме тут закладено начало, тут «genius loci» приховує таємниці того, що ще буде.

Крім того, екскурсійна діяльність, туризм може виконати й роль рятувника в нашій культурі, адже національний колорит приваблює мандрівників з інших країн, а отже, приносить і певні матеріальні ресурси, що дозволять підтримувати національну самобутність та місцеву культуру.

Отже, стратегія укорінення української людності на вітчизняному ґрунті повинна бути чітко та виважено розроблена відповідними фахівцями і охоплювати як економічний, політичний, так і культурно-освітній простір. За сприяння засобів масової інформації, закладів освіти, на наш погляд, у першу чергу потрібно створити позитивний образ батьківщини, представити Україну як світовий бренд. Причому необхідно не тільки внутрішнє, а й зовнішнє позиціонування країни як потужного культурного та економічного центру Європи, необхідне цілеспрямоване формування позитивного образу країни, її відповідного іміджу, адже для багатьох іноземців Україна — це terra incognita.

Сьогодні три вітчизняні консалтингові та дослідницькі компанії за підтримки засобів масової інформації розпочали роботу над проектом «Україна, яку ми любимо» з метою створення позитивного образу країни. По-перше, це необхідно для подолання негативного або, скоріше, байдужого ставлення іноземців до нашої країни. Такий шлях обирали для себе й інші країни пострадянського та постсоціалістичного табору: Польща, Угорщина, Грузія та ін. По-друге, а на нашу думку, — це головне: реалізація даного проекту дозволить сформуванню позитивну думку самих українців, зокрема молодих людей, про власну батьківщину, пробудить повагу та гордість за рідну країну і тим самим зменшить еміграційний потенціал громадян. До першочергових завдань реалізації даного проекту необхідно віднести:

1 — культурно-просвітницьку роботу освітян та засобів масової інформації, спрямовану на усвідомлення українцями природничого, економічного та антропологічного потенціалу власної країни, оскільки Україна — одна з найбагатших за природними ресурсами країна світу. Крім того, Україна вміщує цивілізаційні здобутки Сходу та Заходу, демонструючи впродовж історії толерантність та неагресивність. Миротворчий потенціал України може бути запорукою стабільності в міжнародній політиці. Звичайно, за умови політичної незалежності країни. Знаходження на перехресті культур, релігій, цивілізацій загартувало українців. Подібні історичні колізії може витримати лише дуже сильний народ, сміливі воїни, працюючі та талановиті землероби та ремісники. Сьогодні євразійське «історич-

не перехрестя» знов поживаюється, а тому значення української культури, української людності у визначенні вектора розвитку людства переживає нове посилення. І тільки від політики держави, від самосвідомості кожного українця залежить, чи прийде прогнозований М. Хвильовим азійський ренесанс;

2 — вивчення досягнень українців у науково-технічних галузях та в культурі шляхом створення науково-популярних передач тощо, адже багато винаходів та відкриттів наших співвітчизників стають відомими під іншими іменами або взагалі офіційно залишаються без авторства. Наприклад, знамениту люфтваганзівську ластівку створив Р. Лісовський, що народився у Запоріжжі, а потім емігрував до Німеччини (до речі, він є автором емблеми УПА); головний мозок компанії «Apple» — українець С. Возняк; автори пісень, які співає увесь світ, також українці: «Carol of the Bells» — це «Щедрик» М. Леонтовича, а «Summertime» — це «Ходить сон коло вікон» О. Кошица в обробці Дж. Гершвина.

Наші емігранти є постійними донорами світу. Саме українці фактично колонізували дику Канаду та Далекий Схід на межі XIX–XX ст., а тепер плідно працюють в Європі, забудовуючи в тому числі піренейську «пустелю». Ірландці, що посідають перше місце у світі по співвідношенню жителів метрополії та емігрантів, пишаються працею своїх співвітчизників, а ми сприймаємо це інакше. Однак українці повинні заявити світу про себе як про один з найталановитіших та найпродуктивніших народів.

На нашу думку, було б неправильно говорити виключно про природні красоти України (вони є в усіх інших країнах), про вишиванки або національну кухню, які так само в усіх народів унікальні. Необхідно говорити передовсім про історичну місію, значення України в ситуації цивілізаційного зламу, про досягнення українців у науці та культурі.

Головна ж роль у вихованні, просвітницькій та освітянській діяльності повинна належати інтелігенції, яка є епіцентром культури й самосвідомості нації. На жаль, сьогодні певна частина української інтелігенції перейшла на службу до влади, частина збайдужіла та розчарувалася і таким чином втратила свою самість, своє суспільне призначення.

Нагадаємо, інтелігенція (від лат.— *intelligens* — розумний, той, хто знає та розуміє), репрезентує соціальну групу, до якої входять люди, що професійно займаються інтелектуальною, творчою працею (науковці, працівники мистецтва, юристи, викладачі тощо). Інтелігенція не є владою, не обирається владою, а є самодостатньою, такою, що вербалізує власні самостійні судження та формується самостійно. Крім того, з точки зору деяких філософів XX ст. (Ж.-П. Сартр, Г. Маркузе та ін.), інтелігенція — це головна антивладна сила, що здатна розуміти та конструктивно критикувати владу, пропонуючи свої програми розвитку.

У наш час інтелігенція становить частину суспільної еліти, але чим ближче інтелігенція просувається до влади, тим більше втрачає своє значення як невиворна та незалежна верства, яка повинна відігравати провідну роль у творенні культури народу.

Сучасна інтелігенція виросла на ґрунті культу розуму та прогресу як творець «текстів». Інтелігенція — «це прошарок людей, що вміють відволікатися від емпіричної дійсності (завжди конкретної у просторово-часовому відношенні) на користь тексту. Інтелігенція здійснює своєрідний обмін між наявною дійсністю та текстом» [4, 160]. Однак у цьому полягає глибоке протиріччя і трагічність буття інтелігенції, адже об'єднати текст та реальне життя дуже проблематично. У той же час саме на це й орієнтований інтелігент, що прагне до безпосереднього застосування та використання своїх знань у реальному суспільному бутті. Звідси — розчарування, відстороненість, зверхність, неприйняття будь-якої дійсності, змаргалізованість інтелігенції та як наслідок — проблематичність усебічного буттєвісного укорінення інтелігента.

Саме на цю проблему неодноразово звертає увагу І. Франко, намагаючись окреслити шлях інтелігенції до повноцінного (укоріненого) буття, до самоактивізації та самоздійснення. Інтелігенція, за І. Франком, повинна бути громадою людей освічених, «з широким образованием, з виробленим характером, зі щирим чуттям до народу» [7, 148].

Мислитель підкреслює провідну роль інтелігенції у творенні культури будь-якого народу. Українська ж інтелігенція повинна бути провідним духовним чинником у процесі формування та розвитку самосвідомості українського народу. З цією метою вона «повинна ідентифікуватися, злитися з народом, повинна стати серед нього як його брат, як рівний», і в той же час «повинна стати для нього і адвокатом, і лікарем, і вчителем, і радником, і покажчиком в ділах господарських, і добрим сусідом, і помічником у всякій нужді» [7, 148].

Таким чином, інтелігенція зможе виконати свою історичну, культуротворчу роль, будучи не окремою верствою, а «невідлучною частиною народу». Франко наголошує, що теоретизуванням, дистанційованим від «справжнього, безпосереднього» буття, неможливо зрушити соціокультурні процеси, спрямувати їх до розквіту. Саме тому інтелігенція «повинна не моральними попівськими науками, але власною працею, власним життям бути приміром народові. Вона повинна, як та культурна і освітня закваска, пройняти весь організм народу і привести його до живішого руху, поступового зросту» [7, 149].

Розуміння повноти й повноцінності буття інтелігенції пов'язане для мислителя і з соціальною активністю, незалежністю думки, особистісною суверенністю гармонійної духовної людини. Найважливішими виявами

такого «справжнього» життя є боротьба, праця і творчість, що ведуть до самореалізації. Альтернативою ж виступає конформізм, «не-життя» — примарне, оманливе та фіктивне, яке призводить до духовного сирітства, духовної сліпоти та загибелі. Отже, «високість духу» та ввічливість у соціокультурну спів-творчість, спів-діяльність поруч зі «злиттям з народом» виступають ознаками справжнього (укоріненого) буття інтелігенції.

Проте можливість повної єдності з народом є, на наш погляд, проблематичною. Скоріше за все, виповнитися в бутті, укорінитися, набути соціального змісту інтелігенція може не за допомогою «злиття з народом» (що здається утопією), а лише корелюючи з народом, у контексті діалектичного зв'язку з народом як група, що, тримаючи «дистанцію» з владою, здатна цілісно й критично осмислити проблеми людини та суспільства, вербалізувати їхні інтереси, спрямовуючи до консолідації.

Інтелігенція повинна давати іншим приклад творення «культури себе» та «турботи про себе», змістом яких є мистецтво впорядкованого існування людини в різноманітних соціальних сферах та способи творення цілісного горизонту «культурних практик». Даний принцип є основою міжособистісних зв'язків, комунікацій, особливого способу ставлення людини до світу та набуття досвіду володіння собою та соціальною ситуацією. «Турбота про себе» є і привілеєм, і обов'язком, дарунком і повинністю людини, забезпечуючи, з одного боку, свободу, а з іншого — примушуючи всіх людей вдосконалюватися, приймати себе як предмет творчості протягом усього життя.

У той же час візьмемо до уваги й застереження М. Бердяєва про «надмірну волю до життя», «насолоду життям», про «панування над життям», що зберігають свою актуальність і сьогодні, засвідчуючи, скоріше, псевдобуттєвість та псевдоукоріненість людини в бутті. Подібний інваріант життя знищує духовну мету «культури себе», є екзистенційним надбанням життєвої «кількості», а не «якості» і цінності. Тому найголовнішим аспектом творення «культури себе» є турбота людини про власну душу, духовність, що обіймає все безмежжя «людського світопорядку, постаючи своєрідною внутрішньою дійсністю» (В. Табачковський). Самостворена власним культурно-життєвим простором «культура себе», увімкнена в культурну спів-діяльність, спів-творчість інших суб'єктів, інтерсуб'єктів, розмаїття соціокультурних практик, і буде, на нашу думку, ознакою інтелігентності та шляхом буттєвісного укорінення людини.

Отже, узагальнюючи викладене, підкреслимо: саме педагог, людина інтелігентна повинен стати провідником укорінення дітей та молоді на вітчизняному ґрунті, прикладом власного життя демонструючи високий рівень духовності, патріотизм та різноманітні можливості, варіанти та способи укорінення.

Література:

1. Вейль Сімона. Укорінення. Лист до клірика: Пер. З фр.— К.: «Д.Л.», 1998.— 298 с.
2. Генисаретский О. Хождения к святыням: Философия путешественности И. М. Гревса // Упражнения в сути дела.— М.: Русский мир, 1993.— 280 с.
3. Гревс И. М. К теории и практике экскурсий, как орудия научного изучения истории в университетах.— СПб., 1910.— 48 с.
4. Панарин А. С. Православная цивилизация в глобальном мире // «Москва».— М., 2000.— № 4.— С. 150–169.
5. Перотті А. Виступ на захист полікультурності.— Львів: Кальварія, 2001.— 128 с.
6. Табачковський В. Г. Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка у пошуках «неевклідової рефлексивності».— К.: ПАРАПАН, 2005.— 432 с.
7. Франко І. Твори: В 50 т.— Київ: Наукова думка, 1986.— Т. 45. Філософські праці.— 574 с.
8. Целлер Б. Герман Гессе, сам свидетельствующий о себе и своей жизни.— Челябинск: Урал, 1998.— 311 с.

Татьяна Цимбал. Образовательно-воспитательные практики современности: содействие бытийному укоренению и самотворению человека.

Современные образовательно-воспитательные практики переосмысливаются и кардинально изменяются: от нормативистско-репрессивной педагогики — к демократично-плюралистической. Модернизация отечественного образования предполагает создание целостной педагогической концепции, которая содействовала бы бытийному укоренению человека в онтологическом и локальном измерении, на основе разнообразных социокультурных практик и развития умения самотворения.

Ключевые слова: образование, воспитание, бытийное укоренение, социокультурные практики, самотворение.

Tatyana Tymbal. Educationally-training practices of the present time: the assistance to the being rootness and self — creation of man.

Modern educationally-training practices are rethought and cardinally changed: from normatively -repressive pedagogics to democratically-pluralism. The modernization of native education supposes the creation of integral pedagogical conception that would assist in the being rootness of man in the ontological and local measuring on the basis of various socio-cultural practices and development of ability of self- creation.

Keywords: education, upbringing, being rootness, socio-cultural practices, self- creation.